

CEA MAI VECHE FARMACIE DIN CLUJ, DESCRISĂ DE PRIMUL ISTORIC ÎN MEDICINĂ DIN ARDEAL, JENŐ PATAKI

LASZLO TUKA

Elifarm, Cluj-Napoca

Rezumat

Cea mai veche farmacie din Cluj a fost întemeiată în anul 1573, era proprietatea orașului și a fost timp de 162 ani singura, până la înființarea de către iezuiți a celei de a doua farmacii în 1735.

În anul 1727 farmacia a fost privatizată, primul proprietar fiind Sámuel Schwartz. După moartea acestuia în 1749, văduva lui l-a angajat ca provisor pe Tóbiás Mauksch, nepotul decedatului, care, după trei ani, în 1752, a cumpărat farmacia. Mauksch a scris vestitul „Instructio”, des amintit în literatură, despre obligațiile și comportamentul farmacistului.

Farmacia a ajuns în proprietatea lui György Hintz (1840-1890) în 1863, prin faptul că tatăl lui, preotul evanghelic Georg Gottlieb Hintz, era căsătorit cu fiica lui Johann Martin: Augusta Mathilda Mauksch. Este primul farmacist din Ardeal care obține titlul de doctor. Devine profesor de farmacie în 1872, la nou-înființata Universitate Regală Maghiară din Cluj.

Farmacia Sfântu Gheorghe rămâne în proprietatea familiei Hintz, trecând din tată în fiu, până la naționalizarea ei în 1949. Acum este Muzeul de Istorie a Farmaciei.

Cuvinte cheie: cea mai veche farmacie, dinastia Mauksch, dinastia Hintz, primul istoric în medicină din Ardeal.

THE OLDEST PHARMACY IN CLUJ, DESCRIBED BY THE FIRST HISTORIAN OF MEDICINE IN TRANSYLVANIA, JENŐ PATAKI

Abstract

The oldest pharmacy of Cluj-Napoca was founded in 1573, it was the property of the town and for 162 years it was the only one, until the founding of the second pharmacy by the Jesuits in 1735.

The pharmacy was privatized in 1727, the first owner being Sámuel Schwartz. After his death in 1749, his widow hired Tóbiás Mauksch, as provisor, the nephew of the deceased, who bought the pharmacy after three years, in 1752. Mauksch wrote the famous „Instructio”, often mentioned in the literature, about a chemist's obligations and conduct.

The pharmacy became the property of György Hintz (1840-1890) in 1863, by the fact that his father, evangelical priest, Georg Gottlieb Hintz was married to the daughter of Johann Martin: Augusta Mathilda Mauksch. He is the first chemist from Transylvania to obtain the title of Doctor. He became professor of pharmacy in 1872 at the newly founded Hungarian Royal University from Cluj.

The St. George pharmacy remains in the property of Hintz family, passing from father to son, until its nationalization in 1949. It is a Museum of History of Pharmacy now.

Keywords: the oldest pharmacy, Mauksch dynasty, Hintz dynasty, first historian in medicine from Transylvania.

Cea mai veche farmacie din Cluj a fost întemeiată în anul 1573, era proprietatea orașului și a fost timp de 162 de ani singura, până la înființarea de către iezuiți a celei de a doua farmacie în 1735. În fruntea farmaciei era numit un „provisor” de către consiliul orașenesc. Numele unora dintre acești provisorii sunt cunoscute: **Mihály Szöcs, János Patikárus, Ede Stanno, Jakab Foith**. Salariul farmacistului, mobilierul, ustensilele, achiziționarea medicamentelor și alte cheltuieli au fost suportate de acest consiliu.

În anul 1727 farmacia s-a privatizat, primul proprietar fiind **Sámuel Schwartz** [1] (după alții [2] **nu s-a numit Sámuel, ci Sándor**), farmacia fiind cunoscută sub denumirea de **Schwartziana** [3,4]. În principiu au existat trei feluri de farmacii: orașenești, bisericesti (conduse de călugări) și private (pe atunci se numeau „polgári”, aceasta însemnând „civil” sau „cetățenesc”). Între aceste farmacii au existat deseori fricțiuni pentru dreptul de a vinde medicamente către populație. Astfel, când farmaciile bisericesti au primit dreptul de a elibera medicamente nu numai bolnavilor din spitalele proprii, ci și populației, ele distribuiau bolnavilor săraci medicamente mai ieftin sau gratuit, ceea ce nu era pe placul farmaciilor orașenești sau private. Regele Károly al III-lea a ordonat în 1735, **dacă farmaciile iezuite sau altele bisericesti aprovizionează populația cu medicamente, sunt obligate să plătească orașului o taxă**. **Maria Tereza**, în 1748, a interzis farmaciilor iezuite să vândă populației medicamente în acele localități unde orașul avea farmacie proprie, putând să dețină medicamente numai pentru uz propriu.

După moartea farmacistului **Sámuel Schwartz** în 1749, văduva acestuia l-a angajat ca provisor pe **Tóbiás Mauksch**, nepotul farmacistului, originar din regiunea Szepesség (în slovacă **Spiš**) în nordul fostei Ungarii (azi în nordul Slovaciei, unde se află Munții Înalți Tatra).

Tóbiás Mauksch s-a născut în 27 oct. 1727 în localitatea Késmárk (denumirea actuală în slovacă **Kéžmarok**). După nume și origine se pare că a fost sas maghiarizat. La recensământul din 1910, în regiunea Szepesség erau: 56% slovaci, 22% germani, 11% maghiari, 7% rușini. Sașii au venit în aici în sec. 12-13 (începând din 1180-1190). Ei au numit această regiune **Zips**, din această cauză au fost numiți „țipseri”.

Deoarece tatăl lui, **Márton Mauksch**, a murit devreme, tânărul de 13 ani a fost trimis de mama sa la Cluj, la unchiul său farmacistul **Sámuel Schwartz**. A lucrat în farmacia acestuia timp de 8 ani, întâi ca ucenic, apoi ca adjunct. După această perioadă se duce în Germania, la Ludwigsburg și Stuttgart, pentru a-și perfecționa cunoștințele profesionale în farmacie.

Aflând că unchiul său a murit în 1749 și i-a lăsat prin testament farmacia, se întoarce la Cluj, fiind angajat la farmacie ca provisor de văduva farmacistului. La propu-

nerea consiliului orașenesc din Cluj, la 18 oct. 1752 primește de la **Maria Tereza** privilegiu exclusiv, astfel devine proprietarul farmaciei, plătind o sumă de bani și văduvei.

Această tranzacție a fost însemnată de medicul clujean **Sámuel Pataki I (primus)**, stră-străbunicul istoricului în medicină **Jenő Pataki**, astfel:

„Anno 1752. Die 18.X-bis Domnul **Tóbiás Mauksch**, care până acum a fost numai provisor la farmacia Schwartziana, în urma intervenției mele a cumpărat-o de la văduvă cu 2.850 rhenesis forinți, dându-mi și mie sub formă de cadou 12 monede de aur ...”.

Aici trebuie să amintesc că familia **Pataki** a dat cinci generații de medici Clujului: **Sámuel Pataki I** – primus (1692-1766), medic și teolog, **Sámuel Pataki II** – secundus (1731-1804), medic, filozof și botanist, **Sámuel Pataki III** – tertius (1765-1824), în 1812 obține cea mai înaltă funcție: protomedicul Ardealului, căsătorit cu fiica lui **Tóbiás Mauksch**: **Sophia Christina, Dániel Pataki** (1804-1871) fiul lui **Sámuel Pataki III**, obține și el în 1861 funcția de protomedic al Ardealului și **Jenő Pataki** (23 noi. 1857, Cluj – 7 ian. 1944, Cluj) fiul celui alt fiu al lui **Sámuel Pataki III**: **Sándor Pataki** (1811-1886) – consilier la Tribunalul din Cluj. Mama lui **Jenő Pataki** se numea **Emilia Konrád** (1832-1901).

Din acest mic arbore genealogic rezultă, că primul istoric în medicină din Ardeal [5], **Jenő Pataki**, era rudă cu familia farmacistului **Tóbiás Mauksch**, fiica acestuia **Sophia Christina** era bunica sa, fiind căsătorită cu bunicul lui, **Sámuel Pataki III**.

Istoricul **Jenő Pataki** a scris circa 250 de articole, mai ales în domeniul istoriei medicinei, în special în revistele clujene **Erdélyi Orvosi Lap** (1920-1925) și **Revistă Medicală – Orvosi Szemle**, bilingvă lunară (1928-1938). Această revistă din urmă a fost înființată la 1 ian. 1928 de medicul radiolog **Izidor Herskovits**. Între anii 1941-44 a ținut cursuri de istoria medicinei, fiind conferențiar invitat la Facultatea de medicină în cadrul universității clujene „**Ferencz József Tudományegyetem**”, care a fost repatriată de la Szeged la Cluj, în urma Dictatului de la Viena. A murit la vârsta de 87 de ani, la 7 ian. 1944, fiind strivit de un autobuz în fața Spitalului de Neurologie pe str. Trefort (azi str. V. Babeș), în timp ce mergea la Institutul de Istoria Medicinei de pe str. Pasteur. Avea pregătită o carte despre medicii din Ardeal, care însă n-a fost tipărită nici până astăzi.

Farmacistul **Tóbiás Mauksch** s-a căsătorit de două ori. Prima dată în 1756 cu **Susana Sartorius**, cu care a avut 9 copii, din care au ajuns la vârsta adulților trei: **Judith, Eszter** și **Tóbiás Sámuel**; ultimul (1769-1805) a continuat profesia tatălui său. A doua oară s-a căsătorit în 1773 cu **Susana Habermayer** (1750-1833), cu care a avut tot 9 copii: opt fete și ultimul băiat: **Johann Martin** (1783-1817), care a devenit tot farmacist. Pentru acest fiu, **Tóbiás Mauksch** a cumpărat farmacia **Arany Szarvas** (Cerbul de Aur) din Târgu Mureș,

când copilul avea numai 11 ani. Pentru el a scris vestitul „**Instructio**”, pe 53 de pagini, des amintit în literatură, cu o precizie și conștiinciozitate „nemțească”, despre obligațiile farmacistului, comportamentul cu publicul, angajații și medicii, sfaturi despre aprovizionarea cu medicamente, depozitarea lor etc. și îndeamnă să fie econom.

În „*Instructio*”, referitor la medici, a dat următoarele sfaturi fiului său: „Deoarece – din păcate – de Anul Nou domnilor medici se trimit peste tot cadouri, așa și noi trebuie să trimitem ceva. Astfel de cadouri ar fi: o pungă de bomboane, 4-7 font cafea, o cutie de Pulv. Fumalis sau Troch. Benedicti și 6 lămâi. Medicului care nu prea are experiență și scrie puține rețete, trimite numai jumătate ... Chirurșilor trimite numai complimente, deoarece scriu puține rețete”.

Despre controlul farmaciilor, farmacistul Tóbiás Mauksch scrie astfel: „După un ordin mai vechi, celor care vin să controleze farmaciile trebuie plătiți 3 talleri. Deoarece acest lucru este dezgustător pentru farmaciști, a fost interzis și nu trebuie dat nimic. Dacă medicul cere totuși ceva, trebuie spus că, cu toată bunăvoința nu poți să-i onorezi cererea, deoarece domniile medicilor scriu puține rețete, iar cheltuielile sunt mari. Deoarece medicul primar din oraș are salariu fix, este obligat să facă controale pe gratis”.

Farmacistul Tóbiás Mauksch, datorită activității sale prodigioase și servirii exemplare a bolnavilor, a devenit senator și directorul poliției din Cluj, cu grad de căpitan. În perioada 1790-1794 a devenit deputat în parlament.

A murit în 31 ian. 1802, la vârsta de 75 de ani, lăsând în urmă 10 copii din 18. Și-a pregătit o inscripție în limba latină de 12 rânduri, care să fie scrisă pe piatra sa funerară, cu observația ca, înainte de a fi scrisă, să fie verificată de un profesor dacă este corectă gramatical. Pe mormântul lui din cimitirul Hajongard (cimitirul central), secția lutherană, este scris însă un alt text, diferit de cel conceput de el.

După moartea lui, farmacia a fost preluată de fiul său Tóbiás Sámuel până la moartea sa în 1805, apoi de celălalt fiu Johann Martin Mauksch până în 1817. Farmacia a fost moștenită de văduva sa, care s-a căsătorit cu farmacistul Dániel Sláby. După moartea acestora, farmacia a fost preluată de fiica lui Johann Martin Mauksch, Augusta Mathilda Mauksch, care era nevasta preotului lutheran din Cluj, Georg Gottlieb Hintz (1808, Sighișoara – 1876, Cluj).

Fiul lor, József György Hintz (1840-1890), înainte de a prelua farmacia în 1863, a făcut practica la farmacia Fekete Sas (Vulturul negru) din Sibiu, a farmacistului Karl Müller, apoi a studiat la Facultatea de Farmacie din Viena. A fost primul farmacist din Ardeal care a primit titlul de doctor. În 1872, la inaugurarea Facultății de Medicină din cadrul Universității Regale Maghiare din Cluj nou-înființate, devine profesor de farmacie.

În perioada 1890-98 farmacia este închiriată farmacistului Lajos Palóczy. În 1898 farmacia este preluată de Károly György Hintz (1874-1960), iar farmacia devine

Szent György (Sfântu Gheorghe). Aici trebuie amintit că în cartea lui Péter H. Mária [4], în tabelul de la pag. 51, la farmaciile private civile (denumite atunci „polgári gyógyszerésztárak”), sunt trecute greșit anul înființării (1710) și denumirea (Szent György) farmaciei, deoarece, așa cum s-a amintit mai sus, farmacia a fost privatizată în 1727 de Sámuel Schwartz, iar denumirea de Szent György a primit-o abia în sec. XIX. De altfel, relatarea înființării primei farmacii din Cluj, Mauksch-Hintz, făcută de istoricul Jenő Pataki, a fost completată din lucrările lui Péter H. Mária și Gaal György (vezi bibliografia).

Károly György Hintz a terminat facultatea de farmacie din Cluj în 1896, iar peste un an a obținut titlul de doctor. Avea trei copii: o fată, Éva și doi băieți: György (1912-1989) și Gábor (1918-1992?), amândoi devenind farmaciști.

Fiul lui György Hintz, József György Hintz (1939-1992), din cauza originii sale „nesănătoase” nu a fost admis la Facultatea de Farmacie din Cluj într-o anumită perioadă a regimului comunist, fiind nevoit să termine școala de tehnician de farmacie (un grad inferior asistentului de farmacie) în 1960 la Târgu Mureș, lucrând și ca muncitor necalificat într-o fabrică din Cluj. După mai multe încercări reușește să intre la facultate, unde obține diploma în 1965. Din 1966 devine asistent la catedra de Chimie Farmaceutică. În 1977 obține titlul de doctor. În 1980 emigrează cu familia în Germania: cu nevasta farmacistă (numele de fată Éva Komlóssy – născ. în 1943) și cu doi băieți: Georg Gottlieb (născ. în 1968) și Peter (născ. în 1969). Niciunul dintre ei nu a continuat profesia de farmacist, unul devenind medic, celălalt fizician. Acum farmacia este Muzeul de Istoria Farmaciei.

Bibliografie

1. Gaal György – Orvosok és gyógyszerészek sírjai a Házsongárd temetőben a 19. század közepéig (Mormintele medicilor și ale farmaciștilor decedați până la mijlocul sec. al 19-lea aflate în Cimitirul Central din Cluj), Orvostudományi Értesítő, 2009, 82(2): 131-135
2. Péter H. Mária – Az erdélyi gyógyszerészet magyar vonatkozásai (Referințe maghiare privind farmaceutica din Ardeal), 2002, EME, Kolozsvár (Cluj-Napoca), 21-24, 51, 383-387, 432-436
3. Pataki Jenő – Városunk legrégibb gyógyszerésztára (Cea mai veche farmacie a orașului nostru), Revista medicală – Orvosi Szemle, 1936, 9, 6: 198-200
4. Pataki Jenő – Az erdélyi orvoslás kultúrtörténetéből (Din istoria culturală a medicinei ardelenice), (culegere de articole mai ales din revistele Erdélyi Orvosi Lap <1920-1925> și Revista medicală – Orvosi Szemle <1928-1938>, dar și monografiile nepublicate, inclusiv autobiografia), Ed. Magyar Tudománytörténeti Intézet, Piliscsaba, 2004, 11-24, 177-212, 345-348
5. Gaal György – Pataki Jenő, Erdély első orvostörténésze (Jenő Pataki, primul istoric în medicină din Ardeal), rev. Erdélyi Múzeum, 1994, vol. 56, caiete 3-4. füzet: 28-43